

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.5

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2023.17>**В. І. Гранкіна**

доктор філософії,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

orcid.org/0000-0002-9010-2777**А. С. Абдель Фатах**

доктор філософії,

доцент кафедри цивільного та господарського права факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

orcid.org/0000-0001-9494-7614

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РАТИФІКАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню проблеми, яка є актуальним та негативним виявом суспільного життя не лише в Україні, а й в більшості зарубіжних країн. Домашнє та гендерно зумовлене насильство є одним із найпоширеніших порушень конституційних прав і свобод людини, яке не лише заподіює фізичного болю, моральних страждань, але й підриває почуття захищеності особи; є глобальною проблемою, яка щоденно завдає шкоди найціннішим благам людини – честі, гідності, життю і добробуту.

Для України, як і для багатьох інших країн світу, ця проблема є досить гострою, тому світова спільнота намагається активно протидіяти всім формам насильства. Вивчення зарубіжного досвіду та законодавства інших країн, яке передбачає відповідальність за вчинення насильства, сприяє удосконаленню норм регулювання протидії насильству. Ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами (Стамбульську конвенцію) Україна взяла на себе зобов'язання захисту, кримінального переслідування та ліквідації всіх форм насильства стосовно жінок (чоловіків та дітей, хлопців та дівчат), домашнього насильства. Питання запобігання та протидії насильству з часом набуло кримінально-правового забарвлення, окремі положення Конвенції втілено в національному законодавстві.

Ратифікація вищезазначеної Конвенції, має як беззаперечні переваги так і певні проблемні аспекти. Позитивним є визнання Україною неможливості забезпечення виконання гарантій, передбачених Конвенцією, внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації, на тимчасово окупованих територіях, в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі до повного відновлення конституційного ладу та застосування застереження щодо незастосування положення пункту 2 статті 30 Конвенції щодо належної державної компенсації постраждалим від тяжких тілесних ушкоджень або порушення здоров'я. Водночас проблемними аспектами є прогалини щодо нерозуміння родового поняття та дихотомії сприйняття правоохоронцями класифікації насильства та наявності діянь, які не є кримінально каранними, але які Стамбульська конвенція відносить до домашнього насильства та насильства щодо жінок, а саме: кібербулінг, сталкінг, харасмент.

Ключові слова: гендерно зумовлене насильство, домашнє насильство, Стамбульська конвенція, проблеми правозастосування, криміналізація діянь.

Frankina V. I., Abdel Fatakh A. S. ISTANBUL CONVENTION: RATIFICATION ADVANTAGES AND CHALLENGES

The paper is dedicated to study a problem which is an urgent and negative manifestation of public life not only in Ukraine but also in many foreign countries. Domestic and gender-based violence is one of the most widespread constitutional human rights and freedoms violations, inflicting not only physical pain and mental suffering, but undermining the sense of personal security; being a global problem affecting the most valuable mankind benefits – honor, dignity, life and well-being – on a daily basis. For Ukraine, as well as for many other countries, this is a very acute issue, therefore the global community is actively striving to counteract all types of violence. Studying foreign experience and foreign legislation, which imposes liability for violence, helps to improve violence prevention regulations. By ratifying the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention), Ukraine has committed itself to protecting, prosecuting, and eliminating all types of violence against women (men and children, boys and girls) and domestic violence. Eventually, violence prevention and counteraction has acquired a criminal law dimension, with certain provisions of the Convention being implemented in national legislation.

Ratification of the above-mentioned Convention has both indisputable advantages and certain challenges. A positive aspect is Ukraine's recognition of the impossibility of ensuring guarantees implementation under the Convention as a

result of the large-scale military aggression of the Russian Federation within the temporarily occupied territories, in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol until the constitutional order is reinstated and applying the reservation on non-appliance of Article 30(2) of the Convention on adequate state compensation to victims of grievous bodily injury or ill health. At the same time, problematic aspects include a lack of generic concept understanding and the dichotomy of law enforcement officers' perception of violence classification and the existence of acts which are not criminalized but which the Istanbul Convention refers to as domestic violence and violence against women, namely cyberbullying, stalking, harassment.

Key words: gender-based violence, domestic violence, Istanbul Convention, law enforcement issues, act criminalization.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення, яка донедавна вважалася приватною і якій держава не приділяла належну увагу, є насильство в сім'ї та гендерно зумовлене насильство. Сучасна правова система має адекватно та своєчасно реагувати на розвиток та функціонування різноманітних суспільних викликів, загроз та явищ. Більше того, удосконалення організаційно-правових засад протидії насильству мають забезпечуватись згідно із тенденціями розвитку міжнародного права та законодавства. Ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами (Стамбульську конвенцію) Україна взяла на себе зобов'язання захисту, кримінального переслідування та ліквідації всіх форм насильства стосовно жінок (чоловіків та дітей, хлопців та дівчат), домашнього насильства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність запропонованої теми обумовлена зростанням рівня насильства щодо жінок, домашнього насильства та, як наслідок, ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, більш відомої як Стамбульська конвенція. Окремі питання кримінально-правової протидії домашньому насильству, гендерно зумовленому насильству було досліджено у працях таких вчених як О.М. Бандурка, А.Б. Блага, Т.І. Бугаєць, О.М. Джужа, Б.М. Головін, О.М. Костенко, Б.О. Логвиненко, Р.В. Перелигіна, та інших науковців. Однак поза увагою авторів залишилось висвітлення проблемних аспектів з якими стикається суспільство у правозастосовній та нормотворчій практиці.

Метою статті є дослідження ролі та проблемних аспектів які виникають у зв'язку із ратифікацією Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами.

Виклад основного матеріалу. *Насильство – грубе порушення прав людини, на яке необхідно реагувати, вживаючи заходи захисту та допомоги особам, які страждають від насильства за ознакою статі.* Проблема гендерно зумовленого чи домашнього насильства не є чимось новим для нашого суспільства, тут варто підтримати позицію Б.О. Логвиненко, що проблема побутово-

го насильства не знає соціальних, історичних та просторових меж. Йдеться про насильство чоловіка над жінкою, власною дитиною, батьками або інші форми побутового насильства [1, с. 136]. Вона була актуальною до початку війни є актуальною і зараз, оскільки, нажаль, в умовах *війни* лише *оголюються, підсилюються і загострюються ті проблеми, з якими суспільство стикалось і в мирний час.* Тому не дивно, що саме в цей період зусилля держави було спрямовано на захист прав людей на вільне від насилля життя – ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами, або ж **Стамбульської конвенції (далі – Конвенції)**. Конвенція являє собою юридично обов'язковий документ, який створює всеосяжну правову основу й окреслює підхід до боротьби з насильством щодо жінок. У ній визначаються і кваліфікуються різні форми насильства стосовно жінок, зокрема психологічне насильство, переслідування, фізичне насильство та сексуальне насильство, включно із зґвалтуванням, що чітко охоплює участь у неузгоджених з особою актах сексуального характеру, примусові шлюби, операції на жіночих статевих органах, примусові аборти, примусову стерилізацію, сексуальні домагання та інші кримінальні правопорушення [2, с. 52].

Стамбульська конвенція – міжнародна угода Ради Європи щодо насильства проти жінок та домашнього насильства, цілями якої є:

а) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства;

б) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності;

в) розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги;

г) заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства;

е) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [3, с. 34].

Відповідний документ, запроваджує міжнародний стандарт захисту жінок від усіх форм насильства, включно з домашнім, та дозволяє створювати нові можливості міжнародного співробітництва для захисту громадян. Визнає насильство стосовно жінок порушенням прав людини, видом дискримінації; встановлює чіткий зв'язок між досягненням рівноправності між жінками і чоловіками та викоріненням насильства над жінками. Конвенція пропонує державам-підписантам встановити кримінальну відповідальність за основні види насильства стосовно жінок і забезпечити належне та ефективне покарання [4].

Відтак, з урахуванням міжнародного досвіду, українськими законотворцями було позитивно сприйнято положення вказаної Конвенції, окремі з яких нині втілено в національному законодавстві. Вперше намагання імплементації Конвенції в національне законодавство відбулось 12 листопада 2016 року, шляхом подання на розгляд Верховної Ради України проекту закону «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». 6 грудня 2017 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Закон № 2227-VIII), а 7 грудня 2017 року – Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Закон № 2229-VIII).

Цим документом, на виконання вимог Стамбульської конвенції, зокрема, було криміналізовано домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Таким чином, додаткову правову оцінку отримали майже всі види насильства (окрім сексуального) та відносно всіх категорій потерпілих, які пов'язані з винним спільним побутом або перебувають у сімейних чи близьких відносинах [5, с. 495].

Загальна політика держави спрямована на викоренення ґендерно зумовленого насильства. Україна зробила великий крок вперед, криміналізувавши домашнє насильство, примусові аборти та стерилізацію, примусові шлюби. Однак, для сприяння ратифікації Конвенції має бути проведено ще значний обсяг роботи.

Першою проблемою є певні прогалини щодо діянь, що не є кримінально караними, але які

Стамбульська конвенція відносить до домашнього насильства та насильства щодо жінок, а саме:

– *Кібербулінг*, він же – інтернет-цькування, в процесі якого жертва піддається нападкам великої кількості людей, у відкритий доступ потрапляє її особиста інформація, включно з адресою проживання, особистими фото і персональними даними. Для багатьох жінок Інтернет перетворився на небезпечну зону, де тисячі з них щодня стикаються із загрозами, підлістю і буквальними нападами. Ґендерний компонент цього домагання помітно в типі погроз і використовуваній мові, що містить погрози зґвалтуванням і графічне сексуальне насильство.

– *Сталкінг* – неодноразові погрози комусь через фізичне переслідування, залучення до небажаного спілкування чи навмисне інформування когось про те, що за ним ведеться спостереження, щоб змусити боятися за свою безпеку. Це може бути заподіяння шкоди власності, дії проти сім'ї жертви, її друзів чи домашніх улюбленців або поширення інформації через Інтернет.

– *Харасмент* – будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, мета або наслідок якої – шкода гідності особи, зокрема шляхом створення загрозливого, ворожого, принизливого або образливого середовища [2, с. 52]. Зважаючи на небезпечність вищезазначених девіацій та з урахуванням того, що законодавчий процес є доволі складною та тривалою процедурою, вважаємо, що відповідне питання потребує якнайшвидшого розгляду та врегулювання.

Другою проблемою є нерозуміння правозастосовувачами видів насильства, яке саме насильство слід визнавати, приміром, економічним або ж психологічним. Як зазначає Г.В Попов 224 співробітникам прокуратури був продемонстрований відеоматеріал, зміст якого відображав психологічний тиск і переслідування чоловіком своєї дружини, а також запропоновано висловити думку з приводу того, чи розцінюють вони відтворені події як насильство. Переважна більшість, 115 респондентів, дали негативну відповідь, на користь наявності насильства висловились 108 осіб.

Далі аудиторії було продемонстровано відеоматеріал, що відтворює насильство матері відносно дитини. Запропоновано висловитись з приводу відображених видів насильства. Переважна більшість, 136 слухачів (60,7%) класифікувала насильство за двома видами, як «психологічне та фізичне». Окрім того виникала проблема розмежування понять «психологічне» та «психічне» насильство. Група слухачів (6,3%), поряд із «фізичним» зазначили саме «психічне», а не «психологічне» насильство. Об'єднавши ці відповіді за критерієм подібності отримаємо 150 (67%) відповідей. Ще 21 особа (9,4%) поряд із цими двома

видами зазначили про «економічне» насильство. У всіх інших 30 (13,4%) відповідях, думки значно розділилися і респонденти називали або лише один вид насильства, або декілька в різних комбінаціях. Окрім того 12 (5,4%) опитаних поряд із фізичним та психологічним насильством вказали на сімейне (домашнє) насильство, 11 (4,9%) респондентів відповіли, що на відео має місце тільки психологічне насильство [5, с. 502]. Отже, окрім відсутності законодавчих ініціатив, проблемний аспект полягає у подоланні нерозуміння родового поняття та дихотомії сприйняття правоохоронця-ми класифікації насильства.

Разом з тим, на нашу думку, позитивним моментом ратифікації Стамбульської конвенції для держави є по-перше заява України про неможливість забезпечення виконання зобов'язань Україною гарантій, передбачених Конвенцією, внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації, на тимчасово окупованих територіях, в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі до повного відновлення конституційного ладу України на цих територіях. По-друге ратифікація Конвенції із застосуванням застереження «...не застосовувати положення пункту 2 статті 30 Конвенції до приведення національного законодавства у відповідність із зазначеними положеннями Конвенції» [6]. Оскільки, стаття 30 Конвенції зауважує, що належна державна компенсація присуджуються тим, хто постраждав від тяжких тілесних ушкоджень або порушення здоров'я настільки, наскільки шкода не покривається з інших джерел (правопорушником, страхуванням або державним медичним і соціальним забезпеченням) [7]. Що в умовах протидії російській агресії, ураховуючи фінансову спроможність України, могло стати додатковою проблемою, оскільки громадяни для отримання компенсацій звертатись би до Європейського суду з прав людини.

Висновок. Ратифікація Конвенції є необхідним кроком для України, що підсилить статус України як держави, яка дотримується міжнародних зобов'язань у галузі прав людини і націлена на формування нетерпимості до гендерно зумовлено-

го та домашнього насильства. Конвенція є важливим механізмом в частині удосконалення існуючих засобів та способів попередження та протидії насильства. В той же час, попри позитивні зміни в українському законодавстві, якими криміналізовано домашнє насильство, примусові аборти та стерилізацію, залишається певний перелік діянь передбачених Стамбульською конвенцією, які потребують якнайшвидшого розгляду та законодавчого врегулювання. Паралельно з тим, існує необхідність у подоланні нерозуміння родового поняття та дихотомії сприйняття правоохоронця-ми класифікації насильства.

Література

1. Логвиненко Б.О. Дискусійні питання ратифікації Україною Конвенції ради Європи про запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульської конвенції). Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права № 1, 2021 С. 135-139
2. Черевко К.О. Домашнє насильство та насильство щодо жінок у розрізі законодавства України. Вісник кримінологічної асоціації України. 2021, № 1(24)
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). відкрита для підписання 11.05.2011 у Стамбулі (Туреччина): довідник для членів парламенту / Рада Європи, 2013. 101 с.
4. Як Стамбульська конвенція наближає Україну до ЄС. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/21/yak-stambulska-konvencziya-nablyzhaye-ukrayinu-doyes/> (дата звернення: 24.08.2023)
5. Попов Г.В. Особливості імплементації Стамбульської конвенції в законодавство України. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції* (16 травня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 712 с.
6. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 28.08.2023)
7. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e> (дата звернення: 28.08.2023)